

szerokie spojrzenie

skuteczne rozwiązania

INSTYTUT
profilaktyki
zintegrowanej

Archipelag Skarbów®

nawigacja ku marzeniom...

Szczegółowy opis

program profilaktyki zintegrowanej

Zadanie współfinansowane ze środków Województwa Małopolskiego.

licencjonowany partner programu

Fundacja Wychowanie i Profilaktyka im. Filipa Neri

NIP 735-286-43-29 REGON 362 687 634 KRS 0000 579 279

+48 607 601 519 BiuroFundacjaWiP@gmail.com

32-442 Krzywaczka 1703

Spis treści

Wprowadzenie	3
Informacje ogólne	3
Adresaci programu	4
Podmiot zarządzający programem.....	4
Trenerzy programu	4
Efekty programu wykazane w badaniach ewaluacyjnych	5
Podstawy teoretyczne programu	7
Planowany przebieg realizacji programu w szkole	8
Moduł dla młodzieży	9
Cele.....	9
Metodyka.....	10
Treści i przebieg programu Archipelag Skarbów®	11
Moduły dla rodziców i nauczycieli.....	16
Uwarunkowania skuteczności programu realizowanego w szkole.....	19
Bibliografia.....	20

Wprowadzenie

Niniejszy opis zawiera informacje na temat działań przeprowadzanych w ramach programu profilaktyki zintegrowanej Archipelag Skarbów[®] w szkole. Znajdą tu Państwo szczegółowe informacje dotyczące: przebiegu programu, jego założeń, treści, wykorzystywanych metod pracy, podmiotu zarządzającego programem, wyników ogólnopolskiej ewaluacji programu i jego skuteczności.

Informacje ogólne

Program Archipelag Skarbów[®] powstał w 2006 roku na bazie programu profilaktyki zintegrowanej „Wyspa Skarbów” rekomendowanego przez CMPPP dla młodzieży gimnazjalnej i ze szkół średnich. Jego głównym autorem jest dr Szymon Grzelak.

Program Archipelag Skarbów[®] został opracowany zgodnie z założeniami *modelu profilaktyki zintegrowanej* (S. Grzelak, 2009)¹. Stanowi on uzupełnienie i wzmocnienie szkolnego programu profilaktycznego i wychowawczego. Dzięki szerokiemu zakresowi treści i szerokiemu spektrum udowodnionych efektów program pełni rolę czynnika wiążącego i podsumowującego inne elementy programu profilaktycznego szkoły.

Program Archipelag Skarbów[®] powstał w wyniku złożonej procedury, na którą składały się kolejne edycje modyfikowanych wersji programu poddawanych wieloaspektowej ewaluacji formatywnej (wizytacje ekspertów, badania ankietowe wśród młodzieży, opinie nauczycieli, pedagogów i psychologów szkolnych).

Pierwotną wersję programu opracowano i poddano ewaluacji formatywnej w 2006 roku w ramach projektu **„Profilaktyka zintegrowana jako skuteczna forma przeciwdziałania zachowaniom problemowym i ryzykownym młodzieży”** realizowanego przez Fundację Homo Homini im. K. de Foucauld w oparciu o dotację PARPA i współpracę z samorządem lokalnym Ostródy, Radzymina, Wołomina i Zielonki.

Od roku 2007 program posiada rekomendację Centrum Metodycznego Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej (obecnie Ośrodek Rozwoju Edukacji).

W latach 2007–2008 przeprowadzono wysokiej jakości badania ewaluacyjne programu we współpracy z Ministerstwem Edukacji Narodowej, Centrum Metodycznym Pomocy Psychologiczno-Pedagogicznej, Państwową Agencją Rozwiązywania Problemów Alkoholowych i Krajowym Centrum ds. AIDS, które wykazały jego skuteczność w obszarze profilaktyki przeciwalkoholowej, przeciwnarkotykowej, profilaktyki ryzykownych zachowań seksualnych, a także w zakresie zapobiegania depresji wśród młodzieży.

W roku 2009 program został zgłoszony do pilotażu *Systemu rekomendacji programów profilaktycznych i promocji zdrowia psychicznego* opracowanego przez Krajowe Biuro ds. Przeciwdziałania Narkomanii, Państwową Agencję Rozwiązywania Problemów Alkoholowych, Ośrodek Rozwoju Edukacji i Instytut Psychiatrii i Neurologii. W roku 2010 jako jeden z programów przykładowych został uwzględniony w „Przewodniku metodycznym po programach profilaktyki

¹ Grzelak S. (2009). *Profilaktyka ryzykownych zachowań seksualnych młodzieży. Aktualny stan badań na świecie i w Polsce*. Wydanie drugie rozszerzone (478 stron). Kraków: Wydawnictwo Rubikon.

i promocji zdrowia psychicznego” (Fundacja ETOH), a od roku 2011 jest wpisany do bazy programów rekomendowanych² przez KBPN, PARPA, ORE i IPiN.

Adresaci programu

Adresatami programu są:

- duże grupy młodzieży (60–200 osób) z klas VIII szkół podstawowych oraz klas I–II szkół ponadpodstawowych (wielkość grupy uczestników jest indywidualnie uzgadniana w zależności od parametrów sali i nagłośnienia),
- rodzice uczniów,
- kadra pedagogiczna szkoły, w szczególności wychowawcy i nauczyciele młodzieży uczestniczącej w programie Archipeląg Skarbów[®].

Podmiot zarządzający programem

Merytoryczny nadzór nad programem Archipeląg Skarbów[®] sprawuje Instytut Profilaktyki Zintegrowanej, do którego zadań należy m.in. monitorowanie jakości, aktualizowanie i udoskonalanie programu, prowadzenie szkolenia i superwizji dla trenerów, a także prowadzenie szeroko zakrojonych badań diagnostycznych problemów i pozytywnego potencjału młodzieży zgodnie z założeniami *modelu profilaktyki zintegrowanej* (S. Grzelak, 2009)³.

Instytut Profilaktyki Zintegrowanej jest wyłącznym właścicielem programu Archipeląg Skarbów[®]. Program Archipeląg Skarbów[®] może być realizowany tylko i wyłącznie przez podmioty uprawnione przez Instytut na podstawie udzielonej czasowej licencji.

Trenerzy programu

Program prowadzony jest przez kilkusobowy zespół certyfikowanych trenerów posiadających uprawnienia wydane przez Instytut Profilaktyki Zintegrowanej.

Realizację programu mogą dodatkowo wspomagać trenerzy w trakcie procesu szkoleniowego oraz wolontariusze, młodzież i dorośli zaproszeni przez zespół trenerów w celu podzielenia się z młodzieżą osobistym doświadczeniem prezentującym świadomy wybór zdrowego stylu życia.

Wszyscy trenerzy programu Archipeląg Skarbów[®] ukończyli 220–250-godzinne szkolenie specjalistyczne, obejmujące wiedzę teoretyczną oraz intensywną praktykę pod nadzorem instruktora, zakończone egzaminem teoretycznym i praktycznym. Proces szkoleniowy trenerów jest realizowany w systemie ciągłym, polegającym na doskonaleniu warsztatu i wdrażaniu modyfikacji i zmian opracowanych przez Instytut. Trenerzy pracują pod stałą superwizją, na podstawie licencji wydawanych na czas określony.

² Rekomendacja ta dotyczy realizacji programu dla młodzieży gimnazjalnej. Informacje dotyczące zastosowania programu w pracy z młodzieżą ze szkół ponadgimnazjalnych są podane w dalszej części oferty.

³ Grzelak S. (2009). *Profilaktyka ryzykownych zachowań seksualnych młodzieży. Aktualny stan badań na świecie i w Polsce*. Wydanie drugie rozszerzone (478 stron). Kraków: Wydawnictwo Rubikon.

Efekty programu wykazane w badaniach ewaluacyjnych

Trzyetapowe badania ewaluacyjne nad skutecznością programu Archipelag Skarbów[®] przeprowadzone w latach 2007–2008 (S. Grzelak, 2009) na grupie 1300 gimnazjalistów wykazały jednoznacznie pozytywny, silny i w wielu obszarach trwały (badanie po pół roku) wpływ programu na młodzież. W badaniu rygorystycznie przestrzegano ścisłych procedur metodologii ilościowych badań ewaluacyjnych [grupa kontrolna, losowy dobór, procedura *double blind*, trzy etapy badań: a) pretest, b) badanie efektów bezpośrednich miesiąc po zakończeniu programu, c) badanie trwałości efektów sześć miesięcy po zakończeniu programu]. Oto niektóre efekty programu, które okazały się istotne statystycznie dla **młodzieży 14–15-letniej**⁴:

Efekty polegające na bezpośrednim **ograniczeniu zagrożeń lub ograniczeniu roli czynników ryzyka** zostały oznaczone **czerwoną strzałką**, a efekty polegające na **umocnieniu czynników chroniących** zostały oznaczone **strzałką zieloną**.

Efekty w obszarze korzystania z substancji psychoaktywnych:

- ↓ zmniejszenie odsetka osób korzystających z alkoholu,
- ↓ zmniejszenie odsetka osób korzystających z narkotyków,
- ↑ wzrost odsetka chłopców odmawiających picia alkoholu.

Efekty w obszarze zdrowia psychicznego:

- ↓ zmniejszenie odsetka dziewcząt doświadczających myśli samobójczych.

Efekty w obszarze ryzykownych zachowań seksualnych:

- ↓ zmniejszenie odsetka osób podejmujących bieżące współżycie seksualne,
- ↓ zmniejszenie odsetka chłopców celowo oglądających pornografię,
- ↑ wzrost odsetka młodzieży zamierzającej czekać z rozpoczęciem współżycia do dorosłości,
- ↑ wzrost odsetka młodzieży zamierzającej czekać z rozpoczęciem współżycia do ślubu,
- ↑ zwiększenie odsetka osób posiadających wiedzę o ograniczonej skuteczności metod antykoncepcyjnych w zapobieganiu nieplanowanej ciąży i zakażeniu wirusem HIV (brak wiedzy jest czynnikiem ryzyka wczesnych kontaktów seksualnych),
- ↑ wzrost wiedzy młodzieży o seksualności (różne aspekty).

Efekty ogólnoprofilaktyczne związane z umocnieniem czynników chroniących i osłabianiem czynników ryzyka dotyczących wielu różnych zagrożeń (ORE, 2015):

- ↑ poprawa klimatu w klasie,
- ↓ zmniejszenie stopnia seksualizacji (uprzedmiotowienia) w postawie wobec innych,

⁴ W badaniach uczestniczyła młodzież z klas drugich i trzecich gimnazjum.

- ↑ wzrost odsetka chłopców rozmawiających z rodzicami o sprawach miłości i seksualności.

Efekty związane z budowaniem trwałych relacji i wczesną profilaktyką problemów demograficznych:

- ↑ wzrost odsetka chłopców pragnących mieć większą liczbę dzieci w przyszłości,
- ↑ wzrost odsetka chłopców wierzących w prawdziwą miłość na całe życie,
- ↓ zmniejszenie odsetka dziewcząt doświadczających myśli samobójczych [badania IPZIN (ORE, 2015) pokazują, że doświadczanie myśli samobójczych jest czynnikiem ograniczającym pragnienie posiadania dzieci przez dziewczęta],
- ↑ wzrost przekonania o znaczeniu wspólnoty wartości w wyborze życiowego partnera.

Skala i zakres opisanych efektów czynią obecnie Archipelag Skarbów[®] najbardziej wszechstronnym spośród skutecznych programów profilaktycznych skierowanych do młodzieży 14-, 15-, 16-letniej. Tak wysoką skuteczność program zawdzięcza wykorzystaniu współczesnej wiedzy o skutecznych strategiach profilaktycznych, metodyce dostosowanej do wrażliwości współczesnej młodzieży, dbałości o wysoką jakość realizacji oraz nieustannym modyfikacjom i udoskonaleniom.

Jeśli chodzi o **młodzież licealną**, wcześniejsze badania ewaluacyjne (Grzelak, 2006)⁵ wykazywały pozytywne efekty pierwotnej wersji programu („Wyspa Skarbów”). W badaniach z lat 2007–2008 z przyczyn organizacyjno-technicznych nie uwzględniono młodzieży z przeciętnych liceów, a jedynie ze **średnich szkół zawodowych**, i to w większości tych gromadzących najtrudniejszą młodzież. Bezpośredni odbiór programu przez trudną młodzież był bardzo pozytywny. Również krótkotrwałe efekty programu (po miesiącu) okazały się bardzo obiecujące. Niestety, w trzecim badaniu, po sześciu miesiącach, niektóre efekty pozytywne wygasły i wystąpił negatywny efekt dotyczący picia alkoholu. Prawdopodobnym wyjaśnieniem tego skutku ubocznego jest kontrast między bardzo silną motywacją do zmiany stylu życia i nadzieją, jaką program rozbudził wśród młodzieży, a brakiem dalszego wsparcia i kontynuacji pracy profilaktycznej. Młodzież z grup ryzyka narażona na silne działanie czynników ryzyka i pozostawiona po programie sama sobie mogła ulec zniechęceniu.

W świetle posiadanych przez nas danych program jest skutecznym narzędziem pracy dla przeciętnej młodzieży licealnej, i to zwłaszcza z klas młodszych (młodzież 15–16-letnia). Jeśli chodzi o klasy starsze oraz o szkoły, w których skomasowana jest młodzież z grup ryzyka, należy indywidualnie zaplanować przebieg realizacji programu. Musi być ona wzbogacona albo o dodatkowe działania profilaktyczne prowadzone przez samą szkołę, albo o dodatkowy mityng z młodzieżą przeprowadzony przez ekipę Archipelagu Skarbów[®] kilka miesięcy po zakończeniu głównej części programu.

⁵ Grzelak S. (2006). *Profilaktyka ryzykownych zachowań seksualnych młodzieży. Aktualny stan badań na świecie i w Polsce*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe Scholar.

Podstawy teoretyczne programu

Główną podstawę teoretyczną programu stanowi całościowy model profilaktyki zintegrowanej (S. Grzelak, 2009). Oto najważniejsze cechy charakterystyczne tego modelu:

- Postrzeganie poszczególnych problemów i zachowań ryzykownych młodzieży w szerokim kontekście wielu innych problemów i zachowań ryzykownych;
- Analizowanie wzajemnych powiązań pomiędzy różnymi problemami młodzieży oraz poszukiwanie ich wspólnych przyczyn i uwarunkowań (czynników ryzyka);
- Podkreślanie znaczenia czynników chroniących w profilaktyce, w tym zwłaszcza tych, które chronią przed wieloma problemami i zachowaniami ryzykownymi jednocześnie;
- Korzystanie z szerokiej gamy wskaźników dotyczących wielu różnych problemów i zachowań ryzykownych zarówno w badaniach diagnostycznych, jak i w badaniach ewaluacyjnych.
- Dostrzeganie i uwzględnianie w profilaktyce roli różnych podmiotów mających wpływ na młodzież: rodziców, szerszej rodziny, nauczycieli, samorządu, organizacji pozarządowych, organizacji religijnych czy wreszcie samej młodzieży.
- Postrzeganie człowieka w kontekście wszystkich jego wymiarów: fizycznego, psychicznego, intelektualnego, społecznego i duchowego.
- Pragmatyczne podejście do profilaktyki, wyrażające się w poszukiwaniu formuł działania, które przyniosą maksymalne efekty przy możliwie najniższych nakładach.

W modelu tym wykorzystuje się m.in. następujące teorie i grupy teorii:

Poziom celów:

- filozofia i antropologia personalistyczna – ukazanie człowieka w sposób holistyczny – uwzględniający różne obszary człowieczeństwa (wymiar cielesny, emocjonalny, intelektualny, duchowy <ukazany jako sfera ogólnoludzkich wartości, niezależny od światopoglądu czy wyznania religijnego>, społeczny);
- teoria rozwoju psychospołecznego Eriksona – zakładająca, że człowiek dąży do osiągnięcia dojrzałości poprzez pokonywanie kryzysów rozwojowych, prowadzących do integracji wszystkich wymiarów człowieczeństwa.

Poziom metod:

- model systemów dynamicznych Hawkinsa,
- teorie wpływu społecznego,
- wyniki badań nad skutecznymi strategiami w profilaktyce młodzieżowej.

Planowany przebieg realizacji programu w szkole

W ramach programu realizowanego w szkole Państwa dziecka – odbędą się:

3 Moduły główne:

- dwa mityngi dla młodzieży łącznym wymiarze 8 godzin lekcyjnych;
- szkolenie dla rady pedagogicznej w wymiarze 2 godzin lekcyjnych;
- zebranie dla rodziców w wymiarze 1 godziny lekcyjnej.

Elementy programu realizowane po zakończeniu modułów głównych, które umożliwiają pogłębianie efektów programu:

Elementy realizowane przez kadrę Instytutu Profilaktyki Zintegrowanej:

- korespondencja elektroniczna z wykorzystaniem adresu mailowego, który będzie podany uczestnikom w trakcie programu Archipelag Skarbów[®]. Umożliwia ona młodzieży zgłaszanie się ze swoimi problemami niezależnie od czasu, jaki upłynął od jego realizacji – często jest to wiele tygodni, a nawet miesięcy. Za skrzynkę mailową odpowiada zespół psychologów przeszkolonych w obszarze interwencji kryzysowej oraz pomocy psychologicznej, pracujący pod stałą superwizją;
- kontakt ze środowiskiem trenerów i uczestników programu Archipelag Skarbów[®] poprzez stronę na portalu społecznościowym Facebook, na której poruszane są tematy związane ze zdrowym stylem życia, zamieszczana jest twórczość młodzieży oraz przeprowadzane są konkursy z nagrodami dotyczące zagadnień profilaktycznych (www.facebook.com/Program.Archipelag.Skarbow).

Elementy realizowane przez kadrę pedagogiczną szkoły:

- praca wychowawców z klasami w oparciu o *Materiały dydaktyczne na dwie godziny wychowawcze dla klas biorących udział w programie profilaktyki zintegrowanej Archipelag Skarbów[®]* (scenariusze będą przekazane wychowawcom w ramach szkolenia dla rady pedagogicznej);

Moduł dla młodzieży

Cele

Archipelag Skarbów⁶ jest programem profilaktycznym w całości opartym na modelu profilaktyki zintegrowanej (szczegółowy opis dostępny w: Grzelak, 2009), opisanym nieco szerzej w poprzednim rozdziale.

Program spełnia również wszystkie kryteria skuteczności programu profilaktycznego rekomendowane przez *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży* (ORE, 2015⁶).

Zgodnie z założeniami profilaktyki zintegrowanej cele programu obejmują bardzo szerokie spektrum. Zostały one wyliczone poniżej według obszarów tematycznych:

- **profilaktyka korzystania z substancji psychoaktywnych:**
ograniczenie używania alkoholu przez młodzież,
ograniczenie używania narkotyków i dopalaczy przez młodzież;
- **wychowanie ku miłości, dojrzałemu budowaniu więzi i odpowiedzialności za swoją seksualność:**
 - wzbudzenie motywacji do pracy nad własnym rozwojem w sferze budowania dojrzałych więzi, zachęcenie do postaw i działań, które przygotowują do stworzenia trwałego związku opartego na wierności, miłości i szacunku,
 - podważenie obecnych w popkulturze silnie szkodliwych mitów na temat miłości i seksualności, które nadmiernie eksponują znaczenie doraźnego przeżycia fizycznego i emocjonalnego, a zbyt mało podkreślają znaczenie szacunku, wierności i odpowiedzialności,
 - ograniczenie korzystania z pornografii,
 - przeciwdziałanie skutkom seksualizacji dziewcząt, w tym zjawisku samouprzedmiotowienia (APA 2007⁷);
- **profilaktyka cięż nastolatek i profilaktyka HIV/AIDS:**
 - zmotywowanie młodzieży do utrzymania postawy wstrzeźliwości seksualnej w wieku nastoletnim (w przypadku młodzieży po inicjacji seksualnej zmotywowanie do powrotu do wstrzeźliwości)
 - poszerzenie wiedzy młodzieży na temat zakażeń przenoszonych drogą płciową i skutecznych metod zapobiegania im;
- **profilaktyka przemocy:**
 - ograniczenie natężenia przemocy rówieśniczej w formie fizycznej i słownej, a także przemocy o podtekście seksualnym,
 - wzrost wzajemnego szacunku w relacjach między chłopcami i dziewczętami, ze szczególnym podkreśleniem szacunku do dziewcząt i kobiet,
- **cele ogólnoprofilaktyczne:**
 - podwyższenie kompetencji w zakresie zachowań asertywnych,
 - wzmocnienie czynników chroniących w profilaktyce (więź z rodzicami, nauczycielami, identyfikacja z własnym systemem wartości – religijnym lub świeckim).

⁶ Publikacja autorstwa: S. Grzelaka, M. Sali, S. Czarnika, B. Paź, A. Balcerzak, J. Gwóźdź wydana przez Ośrodek Rozwoju Edukacji; dostępna również on-line na stronie ORE:

www.bc.ore.edu.pl/Content/770/Vademecum_skutecznej_profilaktyki_problegow_mlodziwy.pdf.

⁷ Zurbriggen, E.L. i in. (2007). Report of the APA Task Force on the Sexualization of Girls. Washington, D.C.: Amerykańskie Towarzystwo Psychologiczne, marzec 2007.

Metodyka

Program dla młodzieży jest prowadzony przez zespół 3–5 certyfikowanych trenerów. Pomocą w prowadzeniu procesu grupowej pracy profilaktycznej są udźwiękowione prezentacje multimedialne. Umożliwia to wykorzystanie wrażliwości współczesnych młodych odbiorców, którzy – mając częsty kontakt z mediami elektronicznymi – łatwo angażują się w zajęcia przypominające stylem telewizyjny show. Metodyka programu świadomie wykorzystuje estetykę popkultury, podkładając pod lekką, barwną formę głębokie, profilaktyczne treści. Zaletą takiej konstrukcji przekazu profilaktycznego jest możliwość polisensorycznego dotarcia do każdego odbiorcy programu, z uwzględnieniem różnic indywidualnych we wrażliwości na poszczególne rodzaje bodźców. Bogate udźwiękowanie prezentacji pomaga w utrzymaniu uwagi odbiorców programu.

W trakcie każdej części programu prowadzone są ćwiczenia aktywizujące w formie:

- dialogu z całą grupą lub pojedynczymi osobami,
- fantazji sterowanej,
- scenek odgrywanych przez kilku lub kilkunastu aktorów ochotników,
- zadań angażujących zarówno ochotników, jak i pozostałą młodzież,
- minitreningu asertywności,
- *Festiwalu twórczości*.

W sumie od 30 do 50 osób spośród uczestników bierze udział w programie w sposób wymagający zaangażowania na forum całej grupy.

Prowadząc ćwiczenia, trenerzy bazują na pozytywnym potencjale młodzieży. Celem prowadzących jest wydobyć go z każdej młodej osoby, która zaangażowała się w proponowane ćwiczenia. Jeśli występuje konieczność jasnego postawienia granic lub udzielenia przestrogi, dzieje się to z zachowaniem zasad dobrej komunikacji i szacunku dla każdej osoby.

Wszyscy uczestnicy programu otrzymują komplet dwóch ulotek profilaktycznych nawiązujących do wybranych treści programu i symboli programu w sposób ułatwiający ich zapamiętanie. Ponadto uczestnicy ćwiczeń i autorzy prac na *Festiwal twórczości* otrzymują od trenerów nagrody, które są formą podziękowania za zaangażowanie.

Wśród nagród znajdują się:

- gadżety nawiązujące do treści i symboli programu Archipelag Skarbów[®] (kubki, koszulki, torby, opaski, naklejki, drobne słodycze w autorskich opakowaniach itd.).
- książki beletrystyczne dla młodzieży nie zawierające treści antyprofilaktycznych (bez wulgaryzmów, bez drastycznych scen przemocy, nie promujące korzystania z substancji psychoaktywnych, nie zawierające opisów scen erotycznych).

W czasie każdej realizacji programu Archipelag Skarbów[®] trenerzy rozdają uczestnikom od 30 do 60 nagród mających wydźwięk profilaktyczny, przy czym większość stanowią drobne upominki (opaski, naklejki, itp.).

W różnych momentach programu prezentowane są wybrane wyniki badań Instytutu Profilaktyki Zintegrowanej nad postawami młodzieży prowadzone na dużych próbach (w każdym roku szkolnym N = 3000-5000). Wyniki te są co roku aktualizowane w prezentacji, dzięki czemu odnoszą się zawsze do najnowszych danych z ostatniego roku szkolnego lub ostatnich dwóch

lat. Dobór wyników opiera się na kryterium profilaktycznej przydatności przekazania ich młodzieży uczestniczącej w programie. W większości są to dane, które pokazują dojrzałość i rozsądek młodych ludzi. W ten sposób trenerzy zmieniają przekonania normatywne młodzieży, stosując jedną z najskuteczniejszych strategii profilaktycznych wg klasycznych badań Hansena (Hansen, 1992).

W kluczowych momentach programu trenerzy dzielą się osobistymi doświadczeniami życiowymi. Zasadą obowiązującą trenerów programu Archipelag Skarbów® jest to, że ich życie osobiste musi pozostawać w zgodzie z treściami i wartościami, jakie przekazują młodzieży w czasie zajęć. To sprawia, że ich przekaz jest autentyczny, co daje możliwość modelowania różnych prozdrowotnych zachowań. Jest to ważny element programu, ponieważ w okresie dojrzewania młodzi ludzie kształtują swoją tożsamość, określają swoje podejście do życia, a identyfikacja z konkretnym doświadczeniem może być w tym pomocne.

Treści i przebieg programu Archipelag Skarbów®

Program dla młodzieży trwa 8 godzin lekcyjnych w układzie dwóch mityngów. Jest to czas zgodny z ramami zakładanymi dla pełnowartościowej realizacji programu Archipelag Skarbów®.

Pierwszy mityng

W trakcie pierwszego mityngu, w sposób obrazowy i wzbogacony ćwiczeniami, całościowo przedstawiony będzie obraz człowieka i relacji międzyludzkich z uwzględnieniem wymiaru fizycznego, emocjonalnego, intelektualnego, duchowego i społecznego. Ujęcie wymiaru duchowego nie ma charakteru religijnego lecz eksponuje znaczenie wspólnego mianownika wartości ogólnoludzkich takich, jak uczciwość, szacunek czy odpowiedzialność. Podejście programu opiera się na pozytywnym spojrzeniu na każdy z pięciu wymiarów człowieka. Docenienie znaczenia wymiaru rozumowego i duchowego dokonywane jest w sposób abstrahujący od ujęcia jakiegokolwiek konkretnej religii, wyznania czy ideologii. Dzięki takiemu podejściu przekazywane treści są uniwersalne i nie godzą w przekonania czy wartości żadnej grupy uczestników (katolików, protestantów, muzułmanów, żydów czy też niewierzących)

Omówione będą również elementy wiedzy o miłości w kontekście zadań rozwojowych wieku dojrzewania (w oparciu o klasyczną teorię rozwoju psychoseksualnego Erika Eriksona). Fizyczne i emocjonalne aspekty miłości będą przedstawione jako bardzo potrzebne i piękne. Dzięki temu treści programu ułatwiają akceptację i zrozumienie ważnej roli ciała i uczuć w miłości. Szczególny nacisk położony będzie jednak na pokazanie znaczenia rozumowych, wolicjonalnych i duchowych aspektów miłości, które są szczególnie istotne dla dokonania mądrego wyboru partnera życiowego i związanej z tym trwałości związku. Wyeksponowane zostało znaczenie wzajemnego szacunku, odpowiedzialności, uczciwości oraz wzajemnej troski i pomocy. Są to proste prawdy o miłości znane z doświadczenia większości dorosłych, jednak nowe i odkrywcze dla nastolatków stykających się z seksualizującym i splotym przekazem o miłości zawartym w masowych mediach, piosenkach czy grach komputerowych.

Przedstawiona będzie młodzieży waga okazywania sobie nawzajem szacunku, szczególnie w kontekście budowania relacji z innymi ludźmi. Młodzież będzie uwrażliwiana na to, aby patrzeć na dziewczęta/ chłopców z szacunkiem i całościowo, a nie tylko na ich ciało. Młodzi ludzie byli zachęceni do tego, aby mieli odwagę domagać się takiego całościowego traktowania od innych. Wskazane zostały sytuacje, w których jedynym bezpiecznym rozwiązaniem jest ucieczka, wezwanie pomocy

i stanowcza obrona własnej nietykalności cielesnej.

Ten element programu Archipelag Skarbów[®] jest profilaktyczną odpowiedzią na groźne zjawisko seksualizacji opisane przez Amerykańskie Towarzystwo Psychologiczne (APA 2007; STS, 2013), a w Polsce badane przez Instytut Profilaktyki Zintegrowanej. Wyniki badań opisane w *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży* (ORE, 2015) pokazują, że seksualizacja jest wspólnym czynnikiem ryzyka dla wielu problemów młodzieży. Wysoki poziom seksualizacji młodzieży koreluje m.in. z podejmowaniem wczesnych kontaktów seksualnych, upijaniem się, używaniem narkotyków, a ponadto u dziewcząt z występowaniem myśli samobójczych, a u chłopców z korzystaniem z pornografii (ORE, 2015).

Jedną z wielu konsekwencji seksualizacji jest zjawisko samouprzedmiotowienia dziewcząt, które polega na tym, że dziewczęta uczą się traktować siebie jako obiekty służące do oglądania, które są poddawane ocenie opartej na wyglądzie zewnętrznym, z jednoczesnym pominięciem pozostałych aspektów. Elementy mające przeciwdziałać temu zjawisku zawarte są w różnych częściach programu.

W czasie pierwszego mityngu podjęto również problem zachowań agresywnych i uprzedmiotawiających w relacjach rówieśniczych, ale ze szczególnym uwzględnieniem relacji między chłopcami i dziewczętami.

Taki dobór treści programu Archipelag Skarbów[®] wynika z modelu profilaktyki zintegrowanej, który zakłada, że treści programu profilaktycznego powinny dawać młodym ludziom wsparcie na aktualnym etapie ich rozwoju. Do zadań rozwojowych okresu dojrzewania według klasyfikacji Eriksona (2000) należą:

- akceptacja własnego dojrzewającego ciała i swojej płci,
- świadome i refleksyjne przyjęcie modelu roli płciowej i opartego na szacunku modelu stosunku do płci przeciwnej,
- nauka kierowania swoją seksualnością i odpowiedzialności za nią,
- przejście od zależności w poglądach i decyzjach od grupy rówieśniczej do samodzielnej i niezależnej oceny wartości, wyborów i zachowań.

Bardzo istotnym elementem pierwszego mityngu jest metaforyczne przedstawienie naturalnych odczuć, popędów i impulsów, które oddziałują znacznie silniej we wnętrzu dojrzewającego nastolatka, niż w okresie dzieciństwa. Metodyka programu świadomie wykorzystuje symbole i metafory, które przewijają się przez cały czas pracy z młodzieżą. Ułatwiają one młodym ludziom przyjęcie treści profilaktycznych w trakcie programu, a po jego zakończeniu umożliwiają niekrępujące prowadzenie rozmów na tematy związane z miłością, seksualnością, zdrowym rozwojem i jego zagrożeniami. Metaforą naturalnych impulsów, emocji i popędów, które z dużą siłą dochodzą do głosu w wieku dorastania (m.in. zauroczenie i zakochanie, pobudzenie seksualne, złości i gniew), jest tygrys – zwierzę bardzo silne i piękne – tak jak silne i piękne mogą być wymienione emocje i popędy. Te same impulsy mogą być jednak w niektórych okolicznościach groźne – podobnie jak tygrys. Dzięki tej metaforze trenerzy mogą obrazowo przedstawić uczestnikom programu zarówno pozytywne aspekty przeżywania tych emocji, jak i niebezpieczne konsekwencje, jakie mogą się pojawić, jeśli człowiek bezrefleksyjnie poddaje się impulsom i nie próbuje świadomie kierować swoim postępowaniem. W czasie programu trenerzy przedstawią również konkretne sposoby nauki oswojania „wewnętrznych tygrysów” i kierowania nimi. Na koniec pierwszego mityngu trenerzy zachęcą uczestników programu, by spróbowali, choćby jeden raz, w konkretnej sytuacji wykorzystać którąś z omawianych wskazówek. W ten sposób program wykorzystuje opisaną przez Hansena

skuteczną strategię profilaktyczną, jaką jest motywowanie młodzieży do podjęcia prozdrowotnych minidecyzji (W. Hansen, 1992).

Drugi mityng

W trakcie drugiego mityngu będą bliżej omówione zagadnienia związane ze współżyciem seksualnym. Za każdym razem, gdy będzie mowa o relacjach międzyludzkich czy współżyciu seksualnym, przedstawione zostaną jako wyraz więzi dwóch osób posiadających wszystkie ludzkie wymiary, a nie tylko jako kontakt fizyczny dwóch ciał. Podczas całego programu trenerzy będą dbali o dobrą komunikację z uczestnikami oraz modelowali postawę wzajemnego szacunku do każdej osoby, niezależnie od wyrażanych przez nią opinii i podejmowanych zachowań. Ma to szczególne znaczenie przy podejmowaniu z młodzieżą delikatnego tematu, jakim jest seksualność.

W czasie drugiego mityngu wyraźnie ukazane będzie piękno ludzkiej seksualności oraz seksualnej bliskości. Sfera seksualności opisana będzie jako zarazem piękna i intymna, a co za tym idzie – delikatna i podatna na zranienia. Omówione będą możliwe konsekwencje wczesnych kontaktów seksualnych podejmowanych w bardzo młodym wieku w oderwaniu od trwałego związku opartego na miłości, wierności i odpowiedzialności. Ukazana zostanie złożoność sytuacji, w której między dwojgiem młodych ludzi pojawia się największa możliwa bliskość fizyczna i związane z nią bardzo silne przeżycia emocjonalne, a proces wzajemnego poznawania się w innych sferach pozostaje wciąż na etapie bardzo początkowym, gdyż głębsze poznanie drugiej osoby w związku (w zakresie szacunku, uczciwości, odpowiedzialności, ofiarności, itp.) wymaga upływu czasu i wspólnego przejścia różnych sytuacji i prób życiowych. Przedstawione będą najczęstsze bezpośrednie konsekwencje emocjonalne wczesnych kontaktów seksualnych, konsekwencje związane z budowaniem przyszłych związków oraz możliwe konsekwencje zdrowotne. Skierowana zostanie wyraźna zachęta do wstrzemięźliwości seksualnej aż do czasu zawarcia trwałego związku opartego na wyłączności, wierności i szacunku (chodzi tu o związek małżeński w sensie formalnym lub w sensie naturalnym - związek dwojga osób oparty o zobowiązującą deklarację wspólnej drogi życia). Trenerzy starają się ukazać młodzieży wartość dążenia do zbudowania trwałej relacji miłosnej na całe życie i wartość płynącą ze zobowiązania wobec drugiej osoby w związku. Ukazywanie tych wartości jest czynione w taki sposób, by nie dotknąć tych licznych młodych ludzi, którzy doświadczyli rozpadu związku swoich rodziców i by nie wzbudzać w nich ocen wobec własnych rodziców. Wskazanie młodzieży ku czemu warto dążyć w żadnej mierze nie oznacza oceniania czy tym bardziej osądzania ludzi, którym tych dążeń z różnych przyczyn nie udało się zrealizować.

Program „Archipelag Skarbów[®]” jest programem profilaktyki uniwersalnej odwołującym się do paradygmatu określanego w psychologii zdrowia jako „pierwszorzędowa zmiana zachowań” (Green, 2003 za: Grzelak, 2009). A zatem konsekwentnie zachęca on „unikania ryzyka” i zachowań ryzykownych związanych z różnymi obszarami zagrożeń. Obejmuje to motywowanie młodzieży do unikania narkotyków, alkoholu, papierosów, dopalaczy, przemocy, hazardu, a także wczesnych kontaktów seksualnych. Wskazywanie zdrowego stylu życia różnych obszarów oznacza w tym podejściu konsekwentne zachęcanie nie do ograniczania ryzyka (w rozumieniu znanym z psychologii zdrowia) a do jego unikania. Wobec młodych ludzi, którzy już podjęli jakiś rodzaj zachowań ryzykownych kierowany jest zgodny z ww. paradygmatem komunikat „zawróć”. Nie oceniając i nie osądzając tych nastolatków, którzy weszli na „ścieżki ryzyka” trenerzy zachęcają ich do zawrócenia z tej drogi i zmiany stylu życia. Jednym z warunków skuteczności pracy trenerów jest

szacunek dla każdego młodego człowieka i nie osądzanie. Osobny fragment programu poświęcony na przekaz do osób, w których życiu kontakty seksualne pojawiły się bez żadnej formy zewnętrznego przymusu (czyli w wyniku albo ich własnych decyzji, albo okoliczności). Osobną zaś troską objęte są osoby, które doświadczyły kontaktów seksualnych w wyniku cudzego przymusu. Tematy te będą podjęte w sposób spełniający zasady bezpieczeństwa psychologicznego. Poruszenie ich w dużej, liczącej kilka klas grupie młodzieży, pozwala zachować anonimowość i bezpieczeństwo uczestniczącym w spotkaniu ofiarom przemocy (statystycznie w tak dużej grupie młodzieży bardzo często znajdują się pojedyncze osoby, które doświadczyły tego typu zranień). Skierowany do nich przekaz będzie obejmował trzy elementy: ukazanie piękna i potencjału ich zranionej seksualności, uwolnienie od poczucia winy oraz zachętę do szukania pomocy. Podobnie jak do osób, które podjęły kontakty seksualne w wyniku własnych decyzji (które także pozostają anonimowe), kierowany był do nich przekaz dodający im wiary w siebie i zarazem motywujący do przyjęcia nowego sposobu budowania związków w przyszłości (w tym postawy wstrzemięźliwości seksualnej).

Celem tego fragmentu programu było pokazanie sfery seksualnej człowieka jako pięknej i ważnej w jego życiu, do której jednak nie należy podchodzić w oderwaniu od innych sfer – emocjonalnej, intelektualnej, duchowej i społecznej.

W nawiązaniu do tematu seksualności przedstawiona młodzieży będzie wiedza o antykoncepcji pochodząca z wyników aktualnych badań naukowych publikowanych w kluczowym źródle, z którego korzystają amerykańscy lekarze (*Contraceptive Technology*, 20th edition; Trussel i in., 2011). Omówione będą najważniejsze sposoby działania najczęściej stosowanych metod antykoncepcyjnych z rozróżnieniem na działania o charakterze w dosłownym sensie antykoncepcyjne (ograniczające możliwość poczęcia dziecka) oraz o charakterze przeciwnazagnieźdzeniowym lub wczesnoporonnym (gdy zarodek ginie na etapie między zapłodnieniem a zagnieżdżeniem lub po zagnieżdżeniu).

Zgodnie z wiedzą płynącą z badań naukowych zaznaczono, że stosowanie środków antykoncepcyjnych nie oznacza całkowitego wykluczenia możliwości poczęcia dziecka. Uczciwe przedstawienie naukowych faktów wskazujących na określony współczynnik skuteczności poszczególnych metod antykoncepcyjnych nie jest połączone ani z zachęcaniem do ich stosowania, ani ze zniechęcaniem. Trenerzy informują o antykoncepcji, jednak motywują do wstrzemięźliwości seksualnej, jako najlepszego wyboru dla nastolatka.

Silny akcent położony jest na uwrażliwienie młodzieży, że jeśli już doszłoby do poczęcia dziecka przez kogoś z ich rówieśników, bardzo ważne jest nie osądzanie nastoletnich matek i ojców. Przeciwnie, osoby te potrzebują od rówieśników szacunku i wsparcia. Liczne doświadczenia trenerów programu „Archipelag Skarbów[®]” z uczestnictwem w programie uczennic będących w ciąży pokazują, że program pomaga im i całej grupie zbudować takie relacje, że ciąża ich koleżanki przestaje być tematem tabu i w których nastoletnia matka znajdująca się w obiektywnie trudnej sytuacji nie jest wyśmiewana czy wytykana palcami, lecz znajduje życzliwość i wsparcie ze strony koleżanek i kolegów.

Omówione będą najważniejsze rodzaje zakażeń przenoszonych drogą płciową, w tym zakażenie wirusem HIV, wraz z informacją o tym, które z nich mogą nie dawać widocznych objawów oraz którymi można się zakazić także przez kontakty seksualne bez pełnego współżycia. Podane zostały współczynniki skuteczności prezerwatywy w ochronie przed poszczególnymi zakażeniami (S. Weller K. Davis, 2004; A. McKay, 2007). Przedstawienie tych danych miało na celu uświadomienie młodzieży, że prezerwatywa daje znaczącą, ale nie całkowitą ochronę przed

zakażeniami przenoszonymi drogą płciową. Znaczenie takiej wiedzy podkreśla teoria homeostazy ryzyka. W myśl tej teorii, i potwierdzających ją badań empirycznych, fałszywe poczucie stuprocentowego bezpieczeństwa może powodować wzrost ryzykowności zachowań. Świadomość realnego poziomu ryzyka jest potrzebna szczególnie nastolatkom, którzy mają tendencję do zaniżania ryzyka i zakładania, że „mnie to na pewno nie spotka”.

W trakcie drugiego mityngu obszerny blok tematyczny będzie poświęcony refleksji dotyczącej tego, kto może być przewodnikiem w życiu. Omówione będą różne grupy osób mających wpływ na młodego człowieka. Akcent będzie położony na to, aby zachęcić młodych ludzi do pozytywnego patrzenia na dorosłych z najbliższego otoczenia, a szczególnie rodziców i nauczycieli. Trenerzy będą starali się przekazać, że od dorosłych z najbliższego otoczenia warto brać to, co dobre, nawet jeśli nie są wzorem we wszystkich dziedzinach życia. Pokazane będzie również, że młodzi ludzie już teraz są lub stają się przewodnikami dla młodszeo rodzeństwa czy też koleżanek, kolegów.

W sposób bardzo wyraźny przedstawiona zostanie wiedza na temat niekorzystnego wpływu środków psychoaktywnych na zawieranie znajomości i budowanie relacji. Do młodzieży skierowana będzie wyraźna zachęta do całkowitej abstynencji od narkotyków i dopalaczy oraz do całkowitego unikania alkoholu w okresie dojrzewania. Tylko takie podejście do sprawy używek umożliwi naukę radzenia sobie ze stresem, kontaktami międzyludzkimi oraz naukę wielu innych umiejętności, których rozwój zatrzymuje się u osób korzystających z substancji psychoaktywnych.

Ukazana zostanie siła presji rówieśniczej i waga asertywnego radzenia sobie z nią. Tematy związane z sięganiem przez młodzież po środki psychoaktywne (alkohol, narkotyki, dopalacze) będzie poruszone w odniesieniu do głębokich motywacji młodych ludzi, by być szczęśliwym w życiu osobistym. W świetle badań nad skutecznymi programami w profilaktyce problemów młodzieży oraz teorii na których opiera się model profilaktyki zintegrowanej takie podejście daje największe szanse na prozdrowotną zmianę postaw i zachowań młodzieży w wielu obszarach profilaktyki.

Jedną z form aktywizacji młodzieży na rzecz zdrowego stylu życia będzie *Festiwal twórczości*, który odbywa się na koniec drugiego mityngu. Jest on elementem programu, w którym sama młodzież formułuje przekaz profilaktyczny do swoich rówieśników. Tematy, do podejmowania których młodzież jest zachęcana, to m.in.: znaczenie szacunku w relacjach międzyludzkich, wpływ środków psychoaktywnych na życie młodego człowieka, niebezpieczeństwa związane z korzystaniem z pornografii, angażowanie się w obowiązki domowe, znaczenie autorytetów w dążeniu do realizacji marzeń i celów.

Na zakończenie *Festiwalu twórczości* młodzież wspólnie z trenerami odśpiewa autorską szantę pt. „Ballada Starego Bosmana”. Szanta ta zbiera kwintesencję treści programu i stanowi jego artystyczne podsumowanie. W sposób lekki i humorystyczny szanta przypomina i utrwala znaczenie najważniejszych symboli programu. Włączanie się młodzieży we wspólny śpiew piosenki o treściach profilaktycznych, a także radość i energię, jaką młodzież w to wkłada, można potraktować jako wskaźnik pozytywnego odbioru przekazu profilaktycznego programu przez młodzież.

Na zakończenie programu trenerzy zostawią adres e-mail, na który uczniowie mogą zgłaszać się zarówno ze swoimi uwagami dotyczącymi realizacji, jak i problemami czy prośbami o wsparcie. Na e-maile odpowiada zespół psychologów i psychoterapeutów.

Moduły dla rodziców i nauczycieli

Współpraca z rodzicami i nauczycielami w ramach programu

Do istoty modelu profilaktyki zintegrowanej należy prowadzenie działań profilaktycznych w sposób wzmacniający najważniejsze czynniki chroniące młodzież przed zagrożeniami i najważniejsze zasoby lokalnej społeczności. Do tych czynników i zasobów należą przede wszystkim rodzice, opiekunowie i dalsza rodzina, a także wychowawcy i nauczyciele. **Z punktu widzenia podejścia zintegrowanego działania profilaktyczne prowadzone z pomocą specjalistów spoza szkoły mają sens pod warunkiem, że są realizowane w oparciu o wartości przekazywane przez rodziców jako najważniejszych wychowawców młodzieży, a jednocześnie są zgodne z celami wychowawczymi i profilaktycznymi realizowanymi przez kadrę pedagogiczną szkoły.**

Decyzja dyrekcji szkoły Państwa dziecka, żeby zaprosić do współpracy trenerów programu Archipelag Skarbów[®], nastąpiła po zapoznaniu się z jego założeniami, celami i treściami. Jednym z najważniejszych założeń podejścia zintegrowanego, na którym opiera się program, jest dobra współpraca z rodzicami i nauczycielami.

Dyrekcja zaufała trenerom realizującym program, mając nadzieję, że ich praca faktycznie wzmocni i ułatwi codzienną pracę wychowawczą rodziców i wychowawców. Ekipa trenerów wywiązuje się z tego zobowiązania poprzez:

- przeprowadzenie programu dla młodzieży w sposób, który umacnia wśród młodych ludzi autorytet pozytywnych, dorosłych przewodników (przede wszystkim rodziców i nauczycieli);
- przekazanie rodzicom za pośrednictwem szkoły informacji o przeprowadzonym wśród uczniów programie oraz zaproszenie wszystkich rodziców na spotkanie, którego celem jest ułatwienie wykorzystania udziału ich dzieci w programie, a przez to wzmocnienia ich własnych działań wychowawczych;
- przeprowadzenie spotkania z rodzicami;
- nawiązanie współpracy wychowawczo-profilaktycznej z dyrekcją, pedagogiem szkolnym i nauczycielami poprzez:
 - ustalenie zasad tej współpracy i podział odpowiedzialności pomiędzy kadrę pedagogiczną szkoły a ekipę trenerów za przygotowanie i przebieg realizacji poszczególnych elementów programu,
 - zebranie przez lidera ekipy trenerów aktualnych informacji dotyczących pozytywnego potencjału i problemów młodzieży ze szkoły Państwa dziecka od pedagoga szkolnego (ankieta przedrealizacyjna),
 - włączenie wychowawców do współpracy w przeprowadzeniu programu dla młodzieży za pośrednictwem **osoby odpowiedzialnej** z ramienia szkoły (w oparciu o informacje zamieszczone w „Liście do nauczycieli i wychowawców”),
 - włączenie nauczycieli do współpracy w przeprowadzeniu programu dla młodzieży za pośrednictwem **osoby odpowiedzialnej** z ramienia szkoły (w oparciu o informacje zamieszczone w „Liście do nauczycieli i wychowawców”),
 - przeprowadzenie szkolenia dla kadry pedagogicznej (dwie godziny dydaktyczne),

- przekazanie materiałów szkoleniowych wszystkim uczestnikom szkolenia,
- przekazanie *Materiałów dydaktycznych na dwie godziny wychowawcze dla klas biorących udział w programie profilaktyki zintegrowanej Archipelag Skarbów*[®] wszystkim wychowawcom klas uczestniczących w programie,
- odebranie przez lidera ekipy ankiety ewaluacyjnej wypełnionej przez osobę odpowiedzialną z ramienia szkoły,
- przekazanie dyrekcji szkoły i samorządowemu organowi zamawiającemu program *Sprawozdania merytorycznego z realizacji programu Archipelag Skarbów*[®], które oprócz ewaluacji i podsumowania przebiegu realizacji zawiera rekomendacje dotyczące ewentualnej przyszłej współpracy pod kątem zwiększenia siły efektów programu dla młodzieży.

Moduł szkoleniowy dla rodziców

Jedną z ważnych funkcji programu Archipelag Skarbów[®] jest wspieranie budowy dobrych relacji między rodzicami i ich nastoletnimi dziećmi oraz wzmacnianie kompetencji rodziców w ich ważnej roli życiowych przewodników młodzieży.

Spotkanie dla rodziców trwa jedną godzinę lekcyjną. Ma formę wykładu prowadzonego w oparciu o prezentację multimedialną oraz dialog z uczestnikami.

W trakcie spotkania zaprezentowane będą cele, efekty i treści programu Archipelag Skarbów[®]. Omówione zostaną aktualne wyniki badań Instytutu Profilaktyki Zintegrowanej nad młodzieżą, ze szczególnym uwypukleniem danych świadczących o dużej roli rodziców w ochronie nastoletniej młodzieży przed podejmowaniem zachowań ryzykownych.

Spotkanie będzie zawierało wiele wskazówek dotyczących budowania relacji z nastolatkiem oraz praktyczne podpowiedzi zwiększające skuteczność oddziaływania wychowawczego rodziców. Szczególny akcent położony zostanie na umiejętności dobrej komunikacji, które są niezbędne w wychowaniu nastolatka oraz rolę rodziców w tym procesie. W trakcie spotkania uwrażliwieni będą Państwo na znaczenie słuchania, chwalenia i stawiania granic w rozmowach z dorastającymi dziećmi o ich osobistych sprawach, w tym o zagadnieniach miłości i seksualności.

Na koniec spotkania wszyscy Państwo otrzymają ulotkę profilaktyczną „Przewodnik po dżungli kontaktów z nastolatkiem”.

Moduł szkoleniowy dla kadry pedagogicznej

Cała realizacja programu Archipelag Skarbów[®] ma wymiar szkoleniowy dla kadry pedagogicznej w obszarze prowadzenia skutecznych działań profilaktycznych dla młodzieży. Szkolenie to nie ogranicza się do przekazania wiedzy teoretycznej w trakcie spotkania dla rady pedagogicznej. Dla osoby odpowiedzialnej z ramienia szkoły oraz nauczycieli uczestniczących w całym programie wraz z młodzieżą ma ono również wymiar praktyczny i obejmuje znacznie więcej godzin.

Opis szkolenia teoretycznego dla kadry pedagogicznej

Kadra pedagogiczna szkoły uczestniczyć będzie w szkoleniu teoretycznym pt. „Program profilaktyki zintegrowanej Archipelag Skarbów[®] jako uzupełnienie i wzmocnienie pracy wychowawczej rodziców i nauczycieli”. Szkolenie trwa 2 godziny lekcyjne.

W ramach szkolenia zaprezentowane będą cele i treści programu Archipelag Skarbów[®] oraz wyniki badań nad jego skutecznością. Omówione będą wyniki badań nad młodzieżą z uwzględnieniem najważniejszych czynników chroniących, na których znaczenie badania wskazują (więzi z pozytywnymi dorosłymi, rodzina, klimat szkoły i klasy, osobisty rozwój i realizacja pasji, religijność [niezależnie od wyznania]) i czynników ryzyka zachowań problemowych młodzieży (presja rówieśników, seksualizacja kultury masowej, brak oparcia w pozytywnych dorosłych). Prowadzący przedstawią wybrane aspekty wiedzy dotyczącej skutecznych strategii w profilaktyce młodzieżowej, a także wiedzę dotyczącą znaczenia „poziomów oddziaływania profilaktycznego i wychowawczego” dla skuteczności zmiany zachowań młodzieży (zob. *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży*, s. 161–168). Omówione będą zastosowania tej wiedzy w codziennej pracy wychowawczej i profilaktycznej pracowników szkoły. W czasie szkolenia podkreślano znaczenie odwoływania się do mocnych stron i pozytywnych cech zarówno pojedynczych uczniów, jak i całych zespołów klasowych.

Wychowawcy i nauczyciele zostaną uwrażliwieni na to, że uczniowie, których program poruszył, mogą szukać pomocy dla siebie lub swoich bliskich w związku z ukrywanymi dotąd problemami. Uczestnicy szkolenia będą zachęceni do zasygnalizowania młodzieży ich otwartości na kontakt indywidualny w celu wsparcia młodzieży w odnalezieniu właściwych źródeł pomocy.

Nauczyciele uczestniczący w szkoleniu otrzymają pakiet materiałów składający się z:

- dwóch artykułów dotyczących roli rodziców i nauczycieli w profilaktyce młodzieżowej (S. Grzelak, 2014) oraz wpływu zjawiska seksualizacji na młodzież (S. Grzelak, 2013),
- ulotki profilaktycznej „Przewodnik po dżungli kontaktów z nastolatkiem”,
- kompletu materiałów profilaktycznych (dwie ulotki) rozdawanych młodzieży.

Ponadto wszystkim wychowawcom klas uczestniczących w programie Archipelag Skarbów[®] przekazano *Materiały dydaktyczne na dwie godziny wychowawcze dla klas biorących udział w programie profilaktyki zintegrowanej Archipelag Skarbów[®]*, które umożliwiają kontynuowanie pracy profilaktycznej w oparciu o przekaz programu. Przeprowadzenie tych zajęć pomaga młodzieży w dostrzeżeniu znaczenia nauczycieli i wychowawców jako przewodników życiowych. Dla wychowawców jest to szansa na pogłębienie więzi z uczniami oraz ewentualną poprawę atmosfery w klasie, która jest ważnym czynnikiem chroniącym przed podejmowaniem zachowań ryzykownych (zob. *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży*, s. 113–124). Drugim celem zajęć jest nauka wyrażania swoich uczuć i opinii z szacunkiem, co pozwala poprawić komunikację pomiędzy uczniami oraz na linii uczniowie–wychowawca. Może to przełożyć się na lepsze wzajemne zrozumienie i lepszą współpracę na co dzień.

Zwracamy uwagę, że **wykorzystanie scenariuszy przez wychowawców oraz inspiracji ze szkolenia przez całą kadrę pedagogiczną szkoły oraz rodziców może znacznie zwiększyć siłę efektów programu Archipelag Skarbów[®] dla Państwa młodzieży**. Trzeba pamiętać, że efekty programu dla konkretnej grupy młodzieży stanowią wypadkową współpracy trenerów ze szkołą w trakcie realizacji programu oraz działań wzmacniających podjętych przez nauczycieli i rodziców po jego zakończeniu.

Opis szkolenia praktycznego dla wychowawców klas

Udział wychowawców klas (lub innych nauczycieli) w całym programie Archipelag Skarbów® dla młodzieży jest formą intensywnego, 8-godzinnego szkolenia praktycznego z zakresu profilaktyki młodzieżowej.

Obecność wychowawców oraz nauczycieli na zajęciach w trakcie programu nie ogranicza się do wspierania trenerów w dyscyplinowaniu młodzieży. Jest to także okazja do obserwowania sposobu pracy trenerów oraz do obserwowania zaangażowania i reakcji poszczególnych uczniów. Konstrukcja programu sprzyja pozytywnemu zaangażowaniu i niestereotypowym zachowaniom tych uczniów, którzy w sytuacjach szkolnych sprawiają trudności, przyjmują negatywne role społeczne lub są wycofani i pozostają w cieniu.

Udział w szkoleniu teoretycznym ułatwia wychowawcom wykorzystanie tych obserwacji w codziennej pracy z młodzieżą. Ponadto obserwowanie pracy trenerów pozwala zobaczyć praktyczne sposoby zastosowania wiedzy o skutecznych strategiach profilaktycznych, która została przekazana na szkoleniu teoretycznym.

Uwarunkowania skuteczności programu realizowanego w szkole

Archipelag Skarbów® jest programem profilaktyki zintegrowanej prowadzonym przez odpowiednio przeszkoloną ekipę trenerów we współpracy ze szkołą i rodzicami. Kadra pedagogiczna ma określone zadania do wykonania, zarówno w trakcie realizacji programu w szkole, jak i po jej zakończeniu, przez co program Archipelag Skarbów® nie może być traktowany jako program czysto zewnętrzny.

Siła efektów programu Archipelag Skarbów® dla uczestniczącej w nim młodzieży w dużej mierze zależy od jakości współpracy na linii trenerzy–szkoła–rodzice. Tylko dobra współpraca przekłada się na maksymalną siłę efektów profilaktycznych dla młodzieży.

W danej szkole siła efektów może być większa lub mniej w zależności od:

- 1) warunków technicznych zapewnionych przez szkołę niezbędnych do pracy z dużą grupą młodzieży (odpowiednia wielkość sali, zaciemnienie sali, odpowiedni ekran, sprawne nagłośnienie itp.),
- 2) przebiegu procesu grupowego animowanego przez ekipę trenerów,
- 3) wsparcia dyrekcji, pedagoga oraz nauczycieli odpowiedzialnych za poszczególne klasy w trakcie realizacji programu i kontynuacji pracy profilaktycznej
- 4) pogłębianie treści związanych z programem w rozmowach rodziców z dziećmi.

Bibliografia

- Erikson E. (2000). *Dzieciństwo i społeczeństwo*. Poznań: Dom Wydawniczy Rebis.
- Grzelak S. (2009). *Profilaktyka ryzykownych zachowań seksualnych młodzieży. Aktualny stan badań na świecie i w Polsce*. Wydanie drugie rozszerzone. Kraków: Wydawnictwo Rubikon.
- Grzelak S. (2013). *Seksualizacja w przestrzeni publicznej i jej wpływ na młodzież*. W: „Świat Problemów”. Nr 6 [online]. Dostępny w Internecie: www.swiatproblemow.pl/2013_06_4.html.
- Grzelak S. (2014). *Rodzice, szkoła i profesjonalna profilaktyka – w stronę dobrej współpracy*. W: „Świat Problemów”. Nr 1.
- Grzelak S. (2015). *Vademecum skutecznej profilaktyki problemów młodzieży. Przewodnik dla samorządowców i praktyków oparty na wynikach badań naukowych*. Red. S. Grzelak. Wydanie pierwsze. Warszawa: ORE.
- Hansen W. (1992). Za: S. Grzelak (2009). *Profilaktyka ryzykownych zachowań seksualnych młodzieży. Aktualny stan badań na świecie i w Polsce*. Wydanie drugie rozszerzone. Kraków: Wydawnictwo Rubikon.
- McKay A. (2007). *The Effectiveness of Latex Condoms for Prevention of STI/HIV*. W: „The Canadian Journal of Human Sexuality”. Vol. 16 (1–2).
- STS (2013). Materiał z konferencji sejmowej: „Odebrana niewinność – seksualizacja kobiet i dziewcząt w mediach i reklamie”. Konferencja zorganizowana przez Stowarzyszenie Twoja Sprawa, 19 marca 2013. Do pobrania ze strony: www.twojasprawa.org.pl/dokumenty/RaportAPA-polski.pdf.
- Trussel J. (2011). *Contraceptive Failure in the United States*. „Contraception”. Nr 83.
- Trussel J. i in. (2011). *Contraceptive Technology*. 20th edition.
- Weller S., Davis K. (2004). *Condom effectiveness in reducing heterosexual HIV Transmission*. The Cochrane Library. Issue 3. Chichester, UK.
- Zurbriggen E.L. i in. (2007). *Report of the APA Task Force on the Sexualization of Girls*. Washington, D.C.: Amerykańskie Towarzystwo Psychologiczne.